

Sosyal Adalet, Eşitlik ve Sosyal Hizmet

Social Justice, Equality and Social Work

Rabia ÇOBAN KAYNAK¹

ÖZET

Toplumların gelişmişlik düzeyi salt ekonomik büyüme ile ölçülemez. Bir toplumun refah düzeyi toplumsal kaynakların nasıl dağıtıldığı ile yakından ilgilidir. Kaynakların toplumda nasıl dağıtılması sorusu ise sosyal adalet kavramı ile yakından ilgilidir. Sosyal adalet, sosyal refah devletlerin güvencesidir. Bir toplumun ilerleyişi bir toplumda yaşayan tüm insanların kaynak ve hizmetlere ulaşmada fırsat eşitliğine sahip olması ile olanaklıdır. İnsan haklarını bir söylem olmaktan çıkarak uygulamaya geçiren bir meslek olan sosyal hizmetin en önemli enstrümanı sosyal adalettir. Bu çalışma insan hakları ve sosyal adalet temelli sosyal hizmet uygulamalarının önemi açısından ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Eşitlik, Sosyal Adalet, Sosyal Hizmet Uygulamaları

ABSTRACT

The level of development of societies can not be measured only by economic growth. The level of prosperity of a society is closely related to how social resources are distributed. The question of how resources are distributed in society is closely related to the concept of social justice. Social justice, social welfare is the safety of states. The progress of a society is possible if all people living in a society have equal opportunity to access resources and services. Social justice is the most important instrument of social work, a profession that puts human rights out of a rhetoric. This study will focus on the importance of human rights and social justice based social work practices.

Keywords: Equality, Social Justice, Social Work Practise

¹ Araş. Gör. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi

GİRİŞ VE AMAÇ

Bir insan hakları mesleği olarak sosyal hizmet toplumda özel gereksinim gruplarında bulunan müracaatçıların içinde buldukları güçlüklerin üstesinden gelmelerine yardımcı olan, müracaatçıların karşılanmamış ihtiyaçlarını toplumsal kaynakları harekete geçirerek tüm insanlara insan onuruna yakışır bir yaşam standardına ulaştırmayı amaçlayan mesleki bir disiplindir.¹ Birçok disiplin toplumsal sorunları açıklamaya ve kendi disiplinleri çerçevesinde yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Sosyal hizmet de insana yardım mesleğidir ancak onu diğer mesleklerden ayıran şey ise müracaatçısını değişimin nesnesi olmaktan çıkarıp öznesi konumuna koymayı amaçlamakta ve onu sadece insan olmasından ötürü sahip olduğu haklara ulaştırmayı amaçlayan hak temelli perspektifi odak noktası alan bir disiplin olmasıdır. Sosyoloji, psikoloji gibi birçok disiplin toplumdaki işlevsizlikleri, uyumsuzluklara neden olan faktörleri açıklamak için kuramlar geliştirmektedirler. Ancak sosyal hizmet toplumdaki adaletsizliğin nedenini anlamaktan daha öteye giderek müracaatçısını sahip olduğu haklardan yararlanması için onlar adına savunuculuk yapar. Bu sebeple sosyal hizmet toplumsal adaletin sağlanmasında bir güvencedir. Sosyal hizmet kendine özgü bilgi, beceri ve değer temeli ile müracaatçıların sorunlarını çözmek, insani gelişim kapasitelerini arttırmayı hedeflemektedir. Sosyal hizmetin bilgi temeli insanı bir bütün içinde değerlendirmesini sağlayacak eklektik bir bilgi temeline sahiptir. Sosyal hizmetin değer temeli ise onu diğer mesleklerden ayıran aynı zamanda uygulama yapan uzmana bir takım sorumluluklar yükleyen ve sosyal hizmet disiplinini meslek haline getiren önemli bileşenlerden birisidir. Bir mesleğin değer temeli çalıştığı kişi, grup ya da toplumu nasıl ele aldığı ile ilgilidir. Sosyal hizmetin değer temelini odak noktasını insan hakları ve sosyal adaletin sağlanması oluşturmaktadır. Sosyal adalet savunuculuğu Sosyal Hizmetin Etik Standartları kapsamında etik bir ilke olarak şu şekilde ele alınmıştır:

1) Sosyal hizmetin uygulayıcıları olan sosyal hizmet uzmanları farklılığa saygı göstermek, kültürel bilgi ve kaynakların yaygınlaştırılmasına desteklemek ve tüm insanlar için sosyal adaleti gerçekleştirmek için sosyal politikalara yön verir.

2) Sosyal hizmet uzmanları müracaatçıları adına sosyal adalet ve toplumsal değişimi teşvik eder.

3) Sosyal hizmet uzmanları kültürel ve etnik çeşitliliğe duyarlıdır ve ayrımcılık, baskı, yoksulluk ve diğer sosyal adaletsizlikleri sona erdirmeye çalışır.

4) Sosyal hizmet uzmanları incinebilir ve baskı altındaki birey ve gruplarla birlikte ve onlar adına toplumsal değişim için çabalarlar.

5) Sosyal hizmet uzmanlarının toplumsal değişim çabaları öncelikle yoksulluk, işsizlik, ayrımcılık ve diğer sosyal adaletsizlik sorunlarına odaklanmaktadır.

6) Sosyal hizmet uzmanları, sosyal adaletin gerçekleştirilmesi için sosyal, ekonomik, politik, kültürel değerleri ve kurumları geliştirerek temel insani gereksinimlerin karşılanmasında yardım edici, yaşam koşullarının iyileştirilmesinde savunucu bir rol oynamaktadır.

7) Sosyal hizmet uygulayıcıları müracaatçıların ihtiyacının karşılanmasına yönelik kurum içi ve dışı kaynakları harekete geçirir.

8) Sosyal hizmet uygulayıcıları kaynakların adil dağıtım sürecine yönelik savunuculuk yapar. Herkes için adil, ulaşılabilir paylaşım süreçleri geliştirir.²

Sosyal hizmet en nihayetinde insanlara yardım etmeyi amaçlayan bir mesleki disiplindir. Bu yardım ise müracaatçıların hak kayıplarına yol açmayacak şekilde ihtiyaçlarının karşılanmasını amaçlamaktadır. Sosyal adaletin sosyal hizmet uygulamalarındaki önemi bu makalenin temelini oluşturmaktadır. Eşitlik, haklar ve sosyal adalet sosyal hizmetin değerlerini oluşturan kavramlardır. Sosyal hizmet uygulamalarının doğasını anlayabilmek

sosyal hizmetin etik değerlerini oluşturan bu kavramların doğru anlaşılmasından geçmektedir.

Eşit-siz-lik

Toplum her biri birbirinden ayrı özellikleri ve gereksinimi olan bireylerden oluşmaktadır. Amaçları, ihtiyaçları birbirinden bağımsız olan gruplar için tam bir eşitlikten de söz edilemez. Bu yüzden eşitlik kavramından önce ‘eşitsizlik’ kavramının ayrımını yapmak önemlidir. Eşit olmama durumu çeşitli toplumsal sınıfların ya da kişilerin yaşam koşulları arasındaki farktır. Bu fark insanların temel haklara ulaşmasında bir dezavantaj oluşturuyorsa bu durum eşitsizliğin ötesinde bir hak ihlalidir. Kısacası toplumsal tabakalar arasında kaynaklara/fırsatlara ulaşmadaki eşitsizlik eşitsiz bir toplum oluşturarak toplumsal dengeyi bozacaktır. Tüm bireyler aynı evrensel insan haklarına sahip olmasına rağmen haklara ulaşma onu kullanma gücü arasında bir fark oluşmasına yani toplumsal kaynaklara ulaşmada aynı fırsata sahip olamama durumuna fırsat eşitsizliği denilmektedir.³ Toplumdaki tüm bireylerin eşit yaşam koşullarına sahip olamaz bu yüzden toplumdaki eşitsizlik her zaman var olacaktır. Ancak bu eşitsizlik ne zaman kişilerin yaşam koşullarına müdahale edici, sahip olduğu bir farklılıktan dolayı toplumsal bir ayrıma neden oluyorsa ve bu farklılık kişilerin en temel haklarına zarar veriyorsa burada bir insan hakları ihlali söz konusudur. Sosyal reformcular eşitlikçi iddiaları farklı gruplara toplum içinde eşit değerle davranılması gerektiği yönündedir. Halbuki toplumdaki tüm bireyler haklara ulaşmada eşit konumda değildir. Cinsiyet, etnik farklılık, engellilik gibi sebeplerle daha az ücretli çalışmak zorunda kalan insanlara eşit başlangıç vermektense ziyade pozitif ayrıcalık sağlamak gerçek anlamda sosyal adaletin sağlanmasına daha fazla katkı sağlayacaktır. Fırsat eşitliğinin yanında bir de sonuç eşitliği yer almaktadır. Birçok politika üretici ‘sonuç eşitliği’ ile ‘fırsat eşitliği’ arasında ayrım gözetmektedir. Sonuç eşitliğinin hedef alan siyasalar insanları eşit değerle konumlara yerleştirmeyi hedeflerlerken, fırsat eşitliği ile

liberal düşüncenin önünde bir engel olarak görülmektedir. Her iki eşitlikte de hedef bireylere eşitsiz bir toplum içinde eşit başlangıç noktaları vermektir. Küresel kapitalizmin refah devletleri toplumlarına giderek daha fazla egemen hale gelmekte ve pratik bir siyasa hedefi olarak sonuç eşitliği giderek gerilerken, eşitlikçiliğin temel pratik uygulaması eşit fırsatlar alanında söz konusu olmaktadır. Bu nosyon eğitim, cinsiyet, engellilik, etnisite alanlarında kabul edilmiş toplumsal ayrışmalara ilişkin siyasalarla doğrudan ilişkilidir. Sosyal hizmet uygulamalarının temelini de fırsat eşitliği oluşturmaktadır. Kişilere toplumda eşit başlangıç noktaları vermek, sahip olduğu haklara ulaşmalarını sağlayacak mikro, mezo ve makro düzeydeki sosyal hizmet uygulamaları bireylerin karşılanmamış ihtiyaçlarını toplumsal kaynakları harekete geçirerek karşılamak ve böylelikle toplumu oluşturan her bireyi toplumsal refah düzeyine ulaştırmak ancak fırsat eşitliği ile mümkün olmaktadır.

Hak temelli uygulama nedir?

Hak hukuki bir kavram ve aynı zamanda sorumluluktur. Doğuştan getirdiğimiz bazı hakların yanında, bazı yükümlülükler karşılığında kazanılan haklar vardır. Bu sebeple insanların haklara sahip olması onları mutlak yetkiye kavuşturmamaktadır. Hak tanımı üzerine ortak bir tanım yapılamamakla birlikte Türk Dil Kurumu Sözlüğünün hak, “adalet” ya da “hukukun gerektirdiği veya birine ayırdığı şey kazanç”, yahut “dava veya iddiada gerçeğe uygunluk, doğruluk” veya “verilmiş emekten doğan manevi yetki” olarak tanımlanmaktadır.⁴ Marshall’a göre sosyal haklar bireyin sınıfsal konumundan bağımsız, eşit vatandaşlık statüsü temelinde tanımlanan haklar olarak ele almaktadır. Ancak bu eşitlik toplumda var olan tüm bireyler özelde özel gereksinimi olan gruplar için bir fırsat yaratmamaktadır. Eşit hakların ötesinde özel gruplar için toplumsal destek mekanizmaları geliştirerek fırsat eşitliği sağlanmalıdır.

Sosyal hizmet uygulamaları toplumsal kaynakları harekete geçirerek müracaatçıların sahip olduğu haklara

ulaşmalarına ve onları kullanmaları için kaynaklarla müracaatçıları bir araya getiren sistematik uygulamalar bütünüdür. Sağlık ve eğitim hizmetlerine ulaşamama, ayrımcılık, şiddet, karşılanmamış temel ihtiyaçlar mikro, mezzo ve makro düzeydeki sosyal hizmet uygulamalarıyla hakların bir söylem olmaktan çıkarılarak yerine getirilmesinde büyük önem taşımaktadır. Karşılanmamış her bir ihtiyaç aslında bir hakkın ihlali nedeniyle olmaktadır. Aile yoksulluğu nedeniyle eğitime devam edemeyen ve çalışmak zorunda kalan bir çocuğun eğitim hakkının ihlal edilmesinin ardında aile üyelerinin çalışma hakkına ulaşamamış olması ya da insani yaşam düzeyine erişemeyecek kadar düşük bir ücret ile çalışması neden olabilir. Bu durum yeterli ve dengeli beslenme hakkı, çalışma hakkı ve eğitim görme hakkı gibi birden çok hak ihlalini bir arada barındıran bir süreç olabilir. Sosyal hizmet ihtiyaçları içindeki her insanın hakkı olduğunu savunan hak temelli uygulamaları odak noktası alması ve hakları birbirinden yarılmaz bir bütün olarak ele alması sosyal adalet hedefini gerçekleştirme idealidir.

Toplumsal haklar, toplumsal ilerlemenin yansımasıdır. Toplumlar haklar ihtiyaç, yapabilirlik ve hak ediş yolu ile meşrulaştırılmıştır.

- İhtiyaç temelli argümanlar bir grup insan ihtiyaçlarının saptanıp devlete, mevcut kalkınma düzeyinin el verdiği ölçüde, bu ihtiyaçların karşılanma yükümlülüğünün verilebileceğini sunmaktadır. İnsan ihtiyaçları yaklaşımı refah devletinin kaçınılmaz bir görevi olduğunu meşrulaştırmaktadır.
- Amartya Sen'in yapabilirlik temelli yaklaşımı, bir kişinin sahip olduğu yapabilirlikler/ yetenekler bakımından açıklamaktadır. İnsanın yapabilirliklere erişimi bir toplumda daha az ya da daha çok ayrıcalıklı grupların yapabildiği ya da faydalanabildiği şeyleri karşılaştırarak saptanabilir.
- Hak ediş temelli yaklaşım, belirli bir grubun bazı nitelik ya da faaliyetlerin topluma onlara bir takım hizmetler

sağlama yükümlülüğü verdiği görüşü üzerine inşa edilmiştir.⁵

Profesyonel bir meslek olan sosyal hizmetin şekillenmesi geleneksel dönemde ihtiyaç ve hayırseverlik temelinde uygulamalar yer alıyordu. Hayırseverlik temelli yaklaşım devletin bir iyi niyet göstergesi olarak muhtaç kişilere yardım etmesinde din bir motivasyon aracı olarak yer alıyordu ve sadaka bireyler arasında eşitsiz bir durum oluşturarak keyfi olması yardımların hakkaniyetli dağılımına engel oluyordu. Sosyal hak bilinci ve istemi gelişmesi, hayırseverlik altında yürütülen hizmetlerin yetersiz kalması hak temelli yaklaşımı zorunlu kılmıştır. Sosyal hizmet insan ihtiyacını karşılayan bir meslek olmasının yanında bu ihtiyaçların temininde sosyal adalet ve insan haklarını odak alması ve bu gereksinimlerin bir sosyal hak olarak görmesi hak temelli yaklaşımın sosyal hizmetin değeri açısından daha uygun bir yaklaşım olduğunu ortaya koymaktadır. Hak temelli yaklaşım aynı zamanda bir sorumluluk kültürünü de gelişmesine katkıda bulunmuştur. Paylaşım ve sorumluluk kültürü, toplumsal adalet ve eşitliğin bir gereği olarak zor durumda olan insanların gereksinimlerini karşılayabilmek için sosyal devletin yaptığı harcamaları meşru kılar. Hak temelli yaklaşım hak sahibi kişilerin haklarını kullanabilmelerinde devlet ve diğer toplumsal mekanizmaların bu hakları sağlamada görev sahibi olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde sosyal refah harcamalarının artması, devletin kalkınma ve refah alanlarındaki müdahalelerinin azalması sosyal harcamaların devlet üzerinde bir yük olarak görülmesiyle devlet bu sorumluluklarının büyük çoğunluğunu piyasaya devretmektedir. Ancak sosyal refah devletinin sorumluluklarını piyasaya devretmesi toplumdaki eşitsizlikleri artırarak toplumsal gruplar arasında uçurumların artmasına, daha güvencesiz iş ortamlarının oluşmasına buna bağlı olarak yoksullukların artarak toplumsal sorunların daha şiddetli yaşanmasına sebep olacaktır. Fırsat eşitliği nosyunu arasında olan engelliliği ele alalım. Sosyal devlet piyasayı düzenleyici bir konumda olmadığında hiçbir iş yeri engelli

bir işçi çalıştırmak istemeyecektir. Bu durum kişilerin en temel sosyal haklarından olan çalışma hakkının ihlal edilmesine ve toplumsal ayrılmaya neden olarak toplumsal dengenin bozulmasına ve toplumsal huzursuzluklara sebep olacaktır. Bu nedenle sosyal bir devlet yaşama, fikir özgürlüğü, kanun önünde eşitlik, can güvenliği gibi çekirdek hakları korumanın yanında sağlık, barınma, eğitim, çalışma gibi sosyal haklardan toplumu yararlandırabilmek, her bireyin bu haklardan yararlanabilmesi için fırsat eşitliği sağlamakla yükümlüdür. Hak temelli uygulamalarda yoksulluk, adaletsizlik, dışlanma gibi sorunlarla mücadele etmek devletin görevidir. Buğra'ya göre hak temelli yaklaşım uluslararası hukuktan dayanak alır ve hak sahipleri ile görev sahipleri arasındaki ilişkiyi düzenleyerek insan haklarını gerçekleştirmeyi hedefler.⁶ Hak bu anlamda bir isteme ve ondan yaralanma/kullanma gücünü de beraberinde getirmektedir. Sosyal hizmet ise bu haklardan yararlanamayan müracaatçıları için hak savunuculuğu yapar. Sosyal adalet savunuculuğu, politik, ekonomik ve sosyal açılardan dezavantajlı olanların güçlendirilmesinde yapısal ve kalıcı değişiklikler ortaya koymak için mücadele etmeyi ifade etmektedir.⁷ Sosyal hizmetin nihai hedefi olan sosyal adaleti gerçekleştirme istemi içinde olan sosyal hizmet uygulayıcıları sosyal refahın üretim ve dağıtım mekanizmalarında rol alırken sosyal adaletin işleyişine zarar verecek sosyal politika ve uygulamaların karşısında muhalif, eleştirel bir duruş sergilemelidir.⁸ İnsan hakları açısından sosyal hizmet, yasalarla güvence altına alınan hakların hiçbir ayırım gözetmeksizin tüm insanların bu haklardan yararlanması gerekliliğini savunmaktadır. Hak temelli bir yaklaşım toplumların güvencesidir ve toplumda var olan eşitsizlikleri ve adaletsizlikleri, hakların ihmalini ortadan kaldırır. Sosyal hizmet çocuk, engelli, kadın, göçmen, yaşlı hakları gibi tüm hakların kullanılmasını, korunmasını ve geliştirilmesini hedefler. İnsan hakları ise tüm hakları ve insanları kapsayan bir üst kavramdır. Healy'e göre insan hakları hepimizin sadece insan

olduğumuz için sahip olduğumuz haklar olarak tanımlamıştır.⁹ Bu sebeple insan hakları evrenseldir. Yaş, cinsiyet, etnik köken, dini inanış gibi kriterlerden bağımsız olarak her insanın insan onuruna ve haysiyetine layık bir yaşam sürdürebilmeli olduğu felsefesi taşımaktadır. Bu hakların korunup geliştirilmesinde ise sosyal hizmet ana aktör olarak rol oynar.

İnsan Haklarının Uygulayıcısı Olarak Sosyal Hizmet

Sosyal bir hak olarak sosyal hizmetin gelişmesi II. Dünya Savaşından sonra 'sosyal devlet' anlayışının kurumsallaşmasıyla başlamıştır. Sosyal hizmet her şeyden önce yurttaşlar için bir sosyal hak olarak tanımlanmıştır. Bu gelişmenin kökeninde ise insan hakları alanında devlete edimde bulunma yükümlülüğü veren toplumsal hakların gelişmesidir. Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu (IFSW) tarafından 1988 yılında sosyal hizmetin bir meslek olarak geçmişte olduğu gibi bugün de ve her zaman bir insan hakları mesleği olduğu ve olacağı kabul edilerek dünyaya duyurulmuştur. Sosyal hizmet bir insan hakları mesleğidir çünkü toplumsal dengeyi sağlamak, sosyal adaleti gerçekleştirmek ve eşitlikçi bir sosyal yapı oluşturmak için çalışmalar yapmak, insanın onurunu yüceltmek ve onların kişisel gelişim kapasitelerini arttırarak toplumda dezavantajlı bireylere fırsat eşitliği sağlayacak gelişim olanakları sağlamak sosyal hizmet disiplininin hedefidir. Devlet tarafından korunan ve sağlanması beklenen sosyal hakların temel amacı toplumsal adaletin sağlanmasıdır. Geleneksel yöntemlerle sunulan sosyal hizmetlerin özgürleştirilmesi temeli insan haklarının gelişmesiyle oluşmuştur. Sanayi devrimi ile artan sorunlar ve bu sorunların çözümündeki gelişimler, daha insancıl şartlarda çalışma istemi ile insan hakları anlayışının şekillenmesinde etkili olmuştur. Sosyal hizmet insan haklarının mikro, mezzo ve makro düzeyde uygulanmasında sorumlu bir meslektir. Toplumda dezavantaj konumunda bulunan gruplarla çalışan sosyal hizmet uzmanı müracaatçısının hakları ihlal

edildiğini fark ettiğinde savunuculuk rolü ile bu hakları savunabilecek güçte olmalıdır.

Sosyal Adalet

Adaletin ne olduğu ile ilgili çeşitli görüşler olmakla birlikte üzerinde muhatabaka varılmış bir tanımı yoktur. Eşitlik, hak etme, hakkaniyet gibi kavramlar üzerinden bir tanımlama yapılmaya çalışılmıştır. Sosyal adalet ile ilgili görüşler ise temelde ikiye ayrılmaktadır. Sosyal adalet düşüncesinin ancak bir düzen değişikliği ile gerçekleşeceğini savunan Radikal Sosyal Adalet savunucuları, toplumdaki adaletsizlikleri gidermek için devletin elinin piyasa üzerinde olması gerektiği görüşünü savunan 'Sosyal devletçi sosyal adalet' anlayışdır. Adaleti ele alan yaklaşımlarda ise üç tür adalet anlayışından söz edilmektedir. Nozick'in devlet müdahalesine izin vermeyen 'pür piyasa adaleti', Hayek'in sınırlı devlet müdahalesine izin veren 'piyasa adaleti' ve büyük oranda devlet müdahalesine dayanan Rawls'ın 'dağıtıcı adalet' düşüncesidir.

Sosyal hizmet disiplinin nihai hedefinin insanların sosyal refahını arttırmayı tüm insanlar için ortak bir refah sisteminde buluşturmayı hedeflemektedir. Toplumda dezavantaj konumunda bulunan müracaatçıların sahip olduğu haklardan yararlanmasını hedefleyen bu yapı ancak sosyal devlet çatısı altında var olabilir. Bu sebeple çalışmada Rawls'ın sosyal adalet düşüncesi temel alınacaktır. Sosyal adalet alanında önemli çalışmaları olan John Rawls'a göre adalet, toplumsal yapının temelidir. Aristo'ya göre ise adalet bireylere yönelik orantılı davranış olarak değerlendirilmektedir. Hakkın gözetilmesi ve yerine getirilmesi anlamına gelen adalet kavramı dağıtıcı adalet ve düzeltici adalet olarak iki grupta ele alınmaktadır. Dağıtıcı adalet, bir kazancı kişiler arasında bunların değerleri arasındaki orana eşit olan bir oranda dağıtmaktır. Rawls devletin, toplumda en dezavantajlı durumda olan bireylerin refahını maksimum hale getirmekle görevli olduğunu belirterek, "dağıtıcı adalet" üzerinde durmaktadır. Rawls'ın, adalet anlayışının iki temel ilkesi vardır: Bunlar "eşit temel özgürlükler" ve

"adil fırsat eşitliği" ilkeleridir. Birinci ilkeye göre, her bireyin, herkese yönelik olan temel bir özgürlük sistemi ile uyumlu, en geniş eşit temel hak ve özgürlüklere hakkı vardır. Bu ilke kanunlar karşısında herkesin eşitliğini savunmaktadır. İkinci ilkeye göre ise, sosyal ve ekonomik eşitsizlikler bertaraf edilmez. Sosyal ve ekonomik olanaklar hem en dezavantajlıların yararına olacak şekilde düzenlenmeli, hem de fırsat eşitliği sağlayacak şekilde kurumlar ve pozisyonlar herkese açık hale getirilmelidir. Rawls'ın adaletinde her bir birey haklara sahip olma ve onu kullanma konusunda eşit haklara sahiptir ve devletin vatandaşlarına bu hakları kullanmalarında sorumluluğuna dikkat çekmektedir.

Refah ülkelerinde sosyal adaletin sağlanmasında şu kriterler dikkate alınır:

- ✓ Yoksulluğun önlenmesi
- ✓ Eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması
- ✓ İş piyasasına katılım
- ✓ Sosyal güvenlik ve sosyal yardımların organize edilmesi
- ✓ Refah ve gelirin yeniden dağıtılması
- ✓ Kaynakların adil dağılımı
- ✓ Adil vergi düzeni

Düzeltilici adalet ise kişinin iradi ve iradi dışı davranışlarına yöneliktir. Sosyal adalet (social justice), bir toplumdaki tüm bireylerin asgari bir yaşam düzeyine sahip olmasını sağlayan bir devlet düzeni olarak ifade edilebilir. Barker'a göre sosyal adalet, toplumun tüm bireylerinin aynı temel haklara, korunmaya, fırsatlara, yükümlülüklerle ve sosyal yardımlara sahip olduğu ideal bir durumdur.¹⁰ Diğer bir tanıma göre sosyal adalet; tüm insanların eşit değere ve temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek eşit haklara sahip olmasını, yaşam şansları ve fırsatların mümkün olduğunca yayılmasını, haksız eşitsizliklerin azaltılması ve mümkünse ortadan kaldırılmasını kapsar.¹¹ Sosyal adalet, her bireye asgari bir yaşam düzeyi sağlamayı garanti etmektedir sosyal adalet ise gelir ve servetin adil bir dağılımı ile mümkün olabilecektir. Lea Ann Bell'e göre sosyal adalet, kaynakların eşit dağıtıldığı ve bütün üyeleri bedensel, ruhsal ve sosyal açıdan güvende olan bir toplumun adil

olduğunu belirtmiştir.¹² Sosyal hizmet disiplini de toplumsal kaynakların toplumdaki dezavantajlı grupları odak alacak şekilde bireylerin refahını arttırmayı hedeflemektedir. Bu nedenle sosyal hizmet sosyal bir haktır.

Sosyal hak, vatandaşlarına devlete karşı yöneltebilecekleri bir talep hakkı vermektedir. Bu talep hakkı sahibinin sosyal riskler sonucu maruz kaldığı zararını gidermek sosyal devlet için bir yükümlülüktür. İkinci kuşak olarak nitelendirilen bu haklar ekonomik, kültürel ve sosyal haklardır. Bu haklar devlet tarafından korunmasının yanında bu hakların devlet tarafından toplumdaki tüm kesimlerin ulaşmasını sağlayacak sosyal hizmetlerin örgütlenmesinden de sorumludur. Bu haklar devlet organizasyonuna bir sorumluluk atfettiği için pozitif hak olarak nitelendirilmektedir. Sosyal adalet, yapısı gereği sosyal hakları doğurur ve ekonomik ve sosyal bakımdan zayıf olanın korunmasını öngörür. Sosyal adalet anlayışının hedefi bir toplumda insan onuruna yakışır asgari hayat standardının garanti edilmesindeki eşitliklerdir. Devlet ürettiği politikalar ve kamu kuruluşları aracılığıyla toplumda üretilen mal ve hizmetlerin paylaşımına müdahale etmesi ve vatandaşlarına minimum bir refah düzeyini garanti etmesi gerektiği düşünülmüştür. Sosyal refah devleti görevini yaparken asıl amaç, insan onurunun korunmasıdır ve bunu sosyal güvenlik gibi çeşitli araçlarla gerçekleştirmeye çalışır. Sosyal devlet için önemli olan, bölüşümde adaletin sağlanması, geniş kitlelerin yaşam düzeyinin yükseltilmesi ve böylece insan onurunun korunmasıdır. Toplumdaki yoksul ve muhtaç insanlara devletçe yardım edilmesi, onlara insan onuruna yaracak asgari bir yaşam düzeyinin sağlanması, yani sosyal devlet ilkesinin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Sosyal adalet fikrinin temelinde dengeli bir gelir dağılımının yanında, toplumsal kaynak ve fırsatlara erişimde bireylere fırsat eşitliğinin sağlanması fikri bulunmaktadır. 1982 Anayasası'nda yer alan ibareye göre de Türkiye Cumhuriyeti demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir.¹³

Sosyal adaletin sağlanmasında sosyal hizmetin önemli işlevi bulunmaktadır. Nitekim insan hakları ve sosyal adaletin sağlanması sosyal hizmet disiplininin değer temelidir. Sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye üretilen mal ve hizmetlerin toplumda adaletli dağıtılması ve bu kaynak ve imkânlarla erişimde fırsat eşitliğini sağlayacak gerekli tedbirleri almasında ana aktör olarak rol almaktadır. Sosyal hizmet disiplini toplumsal kaynak ve hizmetlerin adaletli olarak sunulmasında devletin sunduğu hizmet ve politikaların ulaştırılmasında yer alan meslekler arasında yer almaktadır. Böylece sosyal hizmet en temel insan ihtiyacıdır ve insan hakları, sosyal adaleti sağlamada sosyal refah anlayışını araç olarak kullanmaktadır. Hak ve özgürlükler yasalar tarafından güvence altına alınmış olsalar bile toplumda dezavantajlı kesimlerin bu hizmetlerden yararlandırılması ancak sosyal hizmet müdahaleleri ile olanaklı olmaktadır. Sosyal hizmet uzmanının müracaatçısına sağlamakla yükümlü olduğu her bir ihtiyacı aslında sosyal bir hak olarak ele almaktadır. Bir çocuğun ailesi ve kendi geçimini sağlamak için çalışıyor durumda olması onu hem sağlıklı bir çevrede büyüme hakkından yoksun bırakmasının yanında ikinci kuşak hakları arasında yer alan eğitim hakkını da engellemektedir. Sosyal hizmet çocuğun sağlıklı bir çevrede büyüme ve yetişmesi için gerekli düzenleyici tedbirlerin almasının yanı sıra eğitim hizmetlerinden yararlanması için toplumsal kaynakları harekete geçirmelidir. Bir hakkın ihlal edilmesi başka bir hak ihlaline de neden olabileceği için insan hakları bir bütün olarak ele alınmalıdır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde de belirtildiği gibi insan hakları evrensel bir bütündür, bölünemez. Tüm insanlar için ırk, dil, din, mezhep ayrımı yapılmaksızın herkesin insan onuruna yakışacak bir hayat sürme hakkına sahip olduğu sözleşmede açıkça belirtilmiştir. İnsan hakları düşüncesi tüm medeniyetlerden, kültürlerden, devletler üstü tüm ülkeler için ulaşılması hedeflenen ideal bir düzen anlayışını ifade etmektedir. Bu hakların kullanılmasında ve hak ihlallerinin önlenmesi, müracaatçıları adına savunuculuk

yapan sosyal hizmet mesleği sorumludur. Nitekim sosyal hizmet disiplini insan hakları ihlalleri ve sosyal adaletsizlikle mücadele etmeyi gerektirir. İnsan hakları ve sosyal adaletin yerine getirilmesinde ancak etkili sosyal hizmet mekanizmalarının temini ile mümkündür. Sosyal adaletin gerçekleşmesi için sosyal devlet ve sosyal refah politikaları ve anlayışı sosyal hizmet uzmanlarının dayanakları olmalıdır.¹⁴ Sosyal hizmetin sosyal adaleti gerçekleştirirken 3 farklı yaklaşımdan yararlanmaktadır: Güçlendirme yaklaşımı, özgürleştirici yaklaşım, baskı karşıtı uygulamadır. Bu yaklaşımlar müracaatçıların yaşadığı sorunlara daha geniş toplumsal yapıdaki eşitsizliğin neden olduğuna dikkat çekerek toplumda dezavantaj konuma düşmüş, baskı altında olan müracaatçıların güçlendirilmesini hedeflemektedir. Sosyal adaletin sağlanması

ve korunması için baskı karşıtı uygulama anlayışında sosyal hizmet, hak ihlaline uğramış müracaatçılarına sahip olduğu hakları kullanabilme konusunda hak savunuculuğu yaparken kendini çoğu zaman devletin hem içinde hem de kimi zaman karşısında konumlandırması gerekmektedir. Çünkü devlet sosyal hakları bireylere sağlamakla yükümlüdür ancak piyasa ile toplum arasında kaldığı zamanlarda toplum adına savunuculuk yapması gereken meslek elemanları sosyal hizmet uzmanlarıdır. Sosyal hizmet güçsüz konumda olan birey ve grupların kendi yaşamları üzerinde kontrol sahibi olmaları konusunda onları bilinçlendirerek ve yetkilendirerek haklarını savunana ve talep eden gruplar haline getirerek sosyal adaleti gerçekleştirmeyi hedeflemektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Refah devletlerinin temelinde yer alan sosyal adalet anlayışı toplumdaki her bir bireye asgari bir yaşam standardı sağlamayı amaçlamaktadır. Sosyal adalet ise temelinde toplumsal kaynak ve hizmetlerin yeniden bölüşümü üzerine kurguludur. Bu hizmetlere erişimde toplumda her bir birey eşit konumda değildir. Bu sebeple refah devletleri bu kaynak ve hizmetlerin fırsat eşitliğini sağlayacak şekilde dağıtılmasında sosyal hizmet disiplininin mesleki bilgi ve değerinden yararlanmaktadır. Nitekim sosyal hizmet insan onuru ve değerini yüceltmeyi ve sosyal adaleti gerçekleştirmeyi amaçlayan bir disiplindir. Bu anlamda sosyal adaleti sağlayabilmek için sosyal hizmet bir gerekliliktir. Toplumdaki var olan eşitsizliğin önlenmesi, özel gereksinimli grupların ihtiyaçlarının karşılanması için sosyal politikalar oluşturarak toplumsal dengenin

sağlanması için sosyal hizmet her birey için sosyal bir haktır. Sosyal hizmet haklarından mahrum bırakılan kişi/grupların haklarının korunması ve iyilik durumlarının arttırmasına yönelik mesleki müdahalelerde bulunur. Bu mesleki müdahalelerin odağı ise insan hakları ve sosyal adalettir. Hak ve özgürlükler ne kadar yasalarla güvence altına alınmış olsa da toplumda özel gereksinimli bireylerin bu haklardan yararlandırılması ancak sosyal hizmet program ve müdahaleleri ile olanaklıdır. Muhtaç bireylere, yoksullara ve marjinal gruplara hizmet götüren bununla da sınırlı kalmayıp insan kaynaklarını geliştiren yaşam kalitesini arttıran gelir dağılımının düzenlenmesinde ve eşitsizliklerin giderilmesinde rolü olan ve bu yolla sosyal yapının gelişmesi ve değişmesini sağlanmasında etkili sosyal hizmet uygulamalarına ihtiyacı ortaya koymaktadır.

KAYNAKLAR

1. Sheafor, B., Horejsi, C. (2012). *Sosyal Hizmet Uygulaması*. Ankara: Nika Yayınevi.
2. <https://www.socialworkers.org/About/Ethics/Code-of-Ethics/Code-of-Ethics-English>
3. Özdemir, S. (2007). *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti* [Elektronik Sürüm]. İstanbul: Entegre.
4. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=sosyal%20adalet&guid=TDK.GTS.5867fb524cd744.17341447
5. Acar, H., Negiz, N., Akman, E. (2013). Sosyal Politika ve Kamu Yönetimi Bileşenleriyle Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları. Ankara: Maya Akademi.
6. Buğra, A., Keyder, Ç. (2015). Sosyal Politika Yazıları. İstanbul: İletişim.
7. Serpen, A. S., Duyan, V., Aldoğan, E.(2014). Sosyal Adalet Savunuculuğu Ölçeği Güvenilirlik ve Geçerlilik Çalışması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 25, 21-34.
8. Tuncay, T. ve Erbay, E. (2006). “Sosyal Hizmetin Temel Hedefi: Sosyal Adalet”. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 17(1). 53-69.
9. Healy, M.L.(2009). “Exploring the History of Social Work as a Human Rights Profession”. *International Social Work*. 51(6):735-748.
10. Barker, R. L. (1999). *The Social Work Dictionary* (4th ed.). Washington DC: NASW Press.
11. Craig, G. (2002). Poverty, Social Work and Social Justice. *British Journal of Social Work*, 32: 669-682.
12. Lundy, C. (2004). *Social Work and Social Justice*. [Elektronik Sürüm]. UK. Broadview Press.
13. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası(1982, 9 Kasım). Resmi Gazete (Sayı:17863). Erişim adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf>
14. Küçükkaraca, N. (2010). Küreselleşen Dünya’da Sosyal Hizmet: Sorunlar ve Önerilerimiz. *Küreselleşen Dünyada Sosyal Hizmet*(36-46). Ankara: Sağlık ve Sosyal Hizmet Emekçileri Sendikası Yayını.
15. Cılga, İ., Erkul, E., Yıldırım, B., Adıgüzel, İ. (2016). Sosyal Çalışma ve Sosyal Politika Yazıları. Ankara: Bellek Yayınevi.
16. Akbaş, E. (2014). Sosyal Çalışmada Çağdaş Eleştirel Perspektifler. Ankara: Sabev Yayınevi.
17. Alcock, P., May, M., Rowlingson, K. (2011). *Sosyal Politika Kuram ve Uygulamalar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
18. Başbuğ, A. (2010). *Sosyal Hukuk: Hukukun Toplumsal Temelleri*. Ankara: Binyıl Yayınevi.
19. Çetin, H. (2015). “Sosyal Adalet, Sosyal Hizmetler ve Bütçe”. *Toplum ve Sosyal Hizmet*.26(1):145-157.
20. Danış, M. Z. (2007). “Sosyal Hizmet Mesleği ve Disiplininde Sosyal Politikanın Yeri ve Önemi”. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 18(2): 51-64.
21. Douzinas, C. (2015). *Hukuk, Adalet ve İnsan Hakları*. Ankara: Notabene Yayınları.
22. Karataş, K. (2002). İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet: Değişen Türkiye’de İnsan Hakları Açısından Sosyal Hizmetler. Ankara: SHU Derneği Yayını.
23. Kuçuradi, İ. Ve Peker, B. (2004). Elli Yıllık Deneyimlerin Işığında Türkiye’de Dünyada İnsan Hakları. Ankara: Meteksan.
24. Kuçuradi, İ. (2016). *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları*. Ankara: Şen Matbaa.
25. Marshall, T.H., Bottomore, T. (2000). *Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar*. Ankara: Gündoğan Yayınevi.
26. Sunal, O. (2011). “Sosyal Politika: Sosyal Adalet Açısından Kuramsal Bir Değerlendirme”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 66(3). 283-305.
27. Şahin, F. (2002). İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet İlişkisi: Değişen Türkiye’de İnsan Hakları Açısından Sosyal Hizmetler. Ankara: SHU Derneği Yayını
28. Thompson, N. (2013). *Kuram ve Uygulamada Sosyal Hizmeti Anlamak*. Ankara: Dipnot Yayınları.
29. Tuncay, T. ve Akbaş, E. (2008). “İnsan Hakları Düşüncesi ve Sosyal Hizmet Uygulamaları” *Sosyal Hizmet*. Ankara: SHU Der. Yayını.
30. Tuncay, T., İl, S. (2006).“ Sosyal Hizmette Baskı Karşıtı Uygulama”. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 17(2). 59-71.
31. Yücel, Y. (2010). “Hak ve Menfaatler Üzerine Bir İnceleme”. *TBB Dergisi*, 91(1), 335-357.
32. Zengin, O. ve Altındağ, Ö. (2016). “Bir İnsan Hakları Mesleği Olarak Sosyal Hizmet”. *Toplum ve Sosyal Hizmet*.27(1), 179-189.
33. Altuntaş, B. (2016). *Dezavantajlı Gruplar ve Sosyal Politika*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
34. Çelik, A. (2010). “Muhafazakar Sosyal Politika Yönelimi: Hak Yerine Yardım – Yükümlülük Yerine Hayırseverlik”. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 42, 63-81.
35. Koray, M. (2000) *Sosyal Politika*. Bursa:Ezgi Kitabevi.
36. Tokol, A. (2000) *Sosyal Politika*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayını.
37. National Association of Social Workers. (1996). *Code of Ethics of the National Association of Social Workers*, Washington DC, NASW Press.
38. Başbuğ, A. (2010). *Sosyal Hukuk*. Ankara: A Kitap Yayınları.
39. Heywood, A. (2014). *Siyasi İdeolojiler*. Ankara: Adres Yayınları.
40. Barry, B. (2010). *Sosyal Adalet Neden Önemlidir*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
41. Ertürk, A.S. (2016). *Küreselleşen Dünyada Küreselleşmeyen Sosyal Adalet*. Ankara: Alter Yayıncılık.
42. Ören, K. (2015). *Sosyal Politika*. Ankara: Nobel Yayınevi.